

reforços terrestre— mirant de tancar el pas que pel territori Tarraconense, Anníbal s'havia obert cap al Segre, i vall amunt, a través del Pirineu. Cnaeus Cornelius Scipió, desembarcat a Empúries, deixant córrer les terres de l'Ebre enllà («eis Hiberum cedit agro») les emprèn contra els Ilergetes que han desertat el camp romà («auctorem defectionis Ilergetum gentem cum infesto exercitu invasisset»), i rebutjats tots ells («compulsis omnibus» assitia aquesta vila, i en pocs dies l'obliga a rendir-se; i, després de rebre'n ostatges, imposant-los una multa, n'accepta la capitulació:

«*Atanagrum* urbem, quae caput eius populi erat, circumsegit intraque ---, obsidibus imperatis, Ilergetes in ius dicionemque accepit». Era al cap del territori ilergeta, en la via cap al Segre, i a la part més avinent per als romans que tenien la base a Empúries, i també es comprova aquesta situació perquè d'allí passa a sotmetre els Lacetans i Ausetans: «inde in Ausetanos --- atque Lacetanos, finitimis ---».

No hi ha cap altra notícia d'aquest *Atanagrum*, bastant enigmàtic, com observa José Vallejo, després de recordar que no pot ser *Ilerda*, la ciutat ilergeta més important: en la sàvia edició parcial, comentada, del ll. XXI (*Clásicos Emérita*, 1945, p. 36). Recordo que en un altre passatge (no sé si del mateix llibre, nota extraviada), es pregunta si podria ser *Sanaüja*; impossible, perquè aquest poble ja no és en territori ilergeta (sinó lacetà o jaccetà), i l'etimologia bc. ÇANI-GOIA és segura, i evidentment inconnectable amb aquell nom. Però és que Vallejo ja devia veure que havia de ser en aquella direcció, apuntant cap al Segre. Però ha de ser *Agramunt*, que és més al Sud, un poc SO.: també en aquella direcció però ja en territori ilergeta, al cap d'allà dels ilergetes («caput!»).

Ara bé, entre el mot *Agramunt* (doc. des de 1069 a 1359) i *Atanagrum* no deixa d'haver-hi ja una certa assonància o misteriosa analogia. La sospita de certa filiació augmenta, en tenir en compte la forma *Munthagre* en què hem trobat *Agramunt* en l'arcaic document de 1076 (quasi el més antic), analitzat supra. Amb aquest ja hi ha rima completa. I ja és lícit con-

jecturar una progressiva transformació de l'un a l'altre. Primer canviant *Atan-* en *Munth-* i després s'invertí l'ordre, posant *Agra-* primer: *Agramunt*.

Què seria i d'on vindria *Atanagrum*? Això no té aire ibèric ni bascoide, sinó indoeuropeu. Quasi ho podríem girar en grec sense gaire canvi: *ἀκτῆ* 'riba escarpada, marge d'un corrent o de la mar'¹ + *ἄκρον* 'punta, cim'; fins i tot, puix que *ἀκτινός* n'és adjectiu derivat (accs. varies 'radial', 'de saüquer'...), doncs *ἄκτιν-ἄκρον*? No somiem, és clar que fos un nom grec (si bé potser tals reminiscències hel·lèniques els ballen en la memòria a Livi o altres romans, no sense condicionar un poc els detalls del nom). Però potser hi havia quelcom semblant a aquests mots grecs en la llengua dels sorotaptes que deixaren tants rastres en la nostra toponímia, en llur marxa des del Vallespir cap al Montsec i la Conca de Tremp. Car aqueixa és justament la posició d'*Agramunt*, a l'*ἀκτῆ* o marge rost del riu *Sió* (< KEION 'avencat').

I mitja dotzena de quilòmetres a l'Oest d'*Agramunt*, en la continuació d'aquella carena damunt del *Sió*, hi ha *Preixens*, antigament *Peraxenç*, que ens hem vist forçats (art. infra) a explicar pel sorotàptic *PERASCENTIO- 'el de l'extrem', 'el del caire', sentit ben semblant al del nostre *Aten-agro*.

En el que poden tenir raó Vallejo (nota a aquell passatge) i Gómez Moreno és a relacionar amb *Atanagrum* el NP *Atanscer*, nom d'un dels cavallers ibers arrengrerats en el bronze d'Ascoli, que Gz. Moreno (*Homen. a Mz. Pidal* III, 490) proposa llegir com *Atan-escer*, amb la terminació *-escer*, que en ibèric, com és sabut, feia el mateix paper que el llatí *-E-TANUS*: de manera que és com si fos **Atan-etanus* 'cavaller d'*Atan-agrum*'.

³⁵ ¹ «ἐπὴν πρώτην ἀκτὴν Ἰθάκης ἀφίχεται...» Od. xv, 36 'quan (la nau de Telèmac) s'atansi a la costa d'Ítaca'. Igual amb rius: *ἀκταὶ Ἀχέροντος* 'els marges de l'Aqueront' Sòfocles (*Antígona*, 813). Arrel *AK-* de l'indoeuropeu comú: prussià ant. *aketes* 'caires' (trad. «eggen»), ky ant. *ocet* 'caire' (*IEW* 22).